

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Управління дохідністю та ризиками кредитного портфеля банку

Студента 2 курсу 11м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та
страхування»
спеціалізації «Управління
банківським бізнесом»

Симоненка Дмитра
Олександровича

Науковий керівник
канд. екон. наук,
доцент

Недеря Людмила
Володимирівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2021

Київський національний торговельно-економічний університет

Факультет

Фінансів та обліку

Кафедра Банківської справи

Освітній ступінь Магістр

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Спеціалізація Управління банківським бізнесом

Затверджую

Зав. кафедри _____

« _____ » _____ 201__ р.

Завдання

на випускн кваліфікаційну роботу (проект) студентові

Симоненко Дмитру Олександровичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи (проекту)
Управління дохідністю та ризиками кредитного портфеля банку.

Затверджена наказом ректора від «04» листопада 2020 р. № 3286

2. Строк здачі студентом закінченого роботи (проекту) до 22.11. 2021 р.

3. Цільова установка та вихідні дані до роботи (проекту)

Мета роботи (проекту) дослідження системи управління дохідністю та ризиками кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк» та розробка пропозицій щодо її покращення

Об'єкт дослідження кредитний портфель банку

Предмет дослідження методи та інструментарій управління дохідністю та ризиками кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк».

Перелік графічного матеріалу Аналітичні таблиці та графіки динаміки обсягу та структури кредитного портфеля банку, результатів факторного та коефіцієнтного аналізу

4. Консультанти по роботі (проекту) із зазначенням розділів, за якими здійснюється консультування:

Розділ	Консультант (прізвище, ініціали)	Підпис, дата	
		Завдання видано	Завдання виконано

5. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (проекту) (перелік питань за кожним розділом)

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ДОХІДНІСТЮ ТА РИЗИКАМИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ

РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА СТАНУ УПРАВЛІННЯ ДОХІДНІСТЮ І РИЗИКАМИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК»

2.1 Аналіз динаміки та структури кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк»

2.2 Факторний аналіз показників впливу на дохідність і ризиковість кредитного портфеля

2.3 Оцінка ефективності управління кредитним портфелем банку АТ «Райффайзен Банк»

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ДОХІДНІСТЮ ТА РИЗИКАМИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ

3.1 Аналіз світового досвіду у процесі управління дохідністю та ризиками кредитного портфеля банку

3.2 Моделі оптимального кредитного портфеля банку з урахуванням дохідності та ризиковості

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

6. Календарний план виконання роботи (проекту)

№ пор.	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи (проекту)	Строк виконання етапів роботи	
		за планом	фактично
1	2	3	4
1	Узгодження плану та оформлення завдання	до 02.10.2020	
2	Подання статті на кафедру	до 01.04.2021	
3	Вступ. Розділ 1	до 20.04.2021	
4	Розділ 2	до 22.06.2021	
5	Розділ 3. Висновки	до 01.10.2021	
6	Подання роботи на кафедру	до 22.10.2021	
7	Попередній захист	до 02.11.2021	
8	Подання завершеної (переплетеної) роботи	до 22.11.2021	

7. Дата видачі завдання «21» грудня 2020р.

8. Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи (проекту)
канд. екон. наук, доцент Недеря Л.В.
(прізвище, ініціали, підпис)

9. Керівник проектної групи
(гарант освітньої програми) д-р екон. наук, професор Шульга Н.П.
(прізвище, ініціали, підпис)

10. Завдання прийняв до виконання студент Симоненко Д.О.
(прізвище, ініціали, підпис)

11. Відгук наукового керівника випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи (проекту) _____
(підпис, дата)

Відмітка про попередній захист _____
(ПІБ, підпис, дата)

12. Висновок про випускню кваліфікаційну роботу (проект)

Диплом_Симоненко Д.О. ФФО 2-11м Входящие x

 Dima Simonenko пт, 5 нояб., 12:00 (11 дней назад)

Лідія Леонідівна, доброго дня! Надсилаю Вам дипломну роботу. З повагою, Симоненко Д.О.

 Лидия Белянко сб, 6 нояб., 10:34 (10 дней назад)

кому: ", мне ▾

Доброго ранку!
Дипломна робота Симоненко Д.О. подана згідно вимог до написання ВКР та свідчить про проведення студентом та його науковим керівником якісного наукового дослідження.
Робота рекомендована до захисту та заслуговує високої оцінки.

Випускна кваліфікаційна робота (проект) студента _____
(*прізвище, ініціали*)
може бути допущена до захисту екзаменаційній комісії.

Керівник проектної групи
(гарант освітньої програми) _____
(*прізвище, ініціали, підпис*)

Завідувач кафедри _____
(*підпис, прізвище, ініціали*)

« _____ » 201 _____ р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЩОДО УПРАВЛІННЯ ДОХОДАМИ ТА РИЗИКАМИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ	5
2. ДІАГНОСТИКА СТАНУ УПРАВЛІННЯ ДОХІДНІСТЮ І РИЗИКАМИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК»	13
2.1 Аналіз динаміки та структури кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк»	13
2.2 Факторний аналіз показників впливу на дохідність і ризиковість кредитного портфеля.....	16
2.3 Оцінка ефективності управління кредитним портфелем банку АТ «Райффайзен Банк».....	19
3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ДОХІДНІСТЮ ТА РИЗИКАМИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ	29
3.1 Аналіз світового досвіду у процесі управління дохідністю та ризиками кредитного портфеля банку	29
3.2 Моделі оптимального кредитного портфеля банку з урахуванням дохідності та ризиковості.....	35
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45
ДОДАТКИ.....	48

ВСТУП

Актуальність дослідження. Аналіз кредитної діяльності банків на сьогодні є необхідним, якщо не вирішальним, фактором життєдіяльності банків, оскільки кредитний портфель становить більше половини всіх активів банку. У структурі балансу банку кредитний портфель розглядається як єдине ціле та складова частина активів, що має свій рівень дохідності та ризику. Тому для успішного кредитування банки мають сформувати та реалізувати ефективну систему управління кредитним портфелем.

Ступінь досвідченості теми. Питанням щодо визначення сутності кредитного портфеля банку присвячено роботи таких науковців як: Бугель Ю.В. [3], Вовк В.М. [4, с. 176], Примостка Л.О. [5], тощо. Проте незважаючи на велику кількість досліджень кредитна діяльність потребує постійного аналізу в сучасних умовах розвитку країни.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є дослідження системи управління дохідністю та ризиками кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк». Для досягнення мети були виконанні наступні **завдання**:

- обґрунтувати основні поняття та принципи кредитування;
- навести приклади методів управління дохідністю та ризиками кредитного портфеля;
- провести оцінку обсягів, динаміки та ефективності кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк»;
- розробити пропозиції щодо удосконалення процесу управління дохідністю та ризиками кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк».

Об'єктом аналізу є кредитний портфель банку, а **предметом** – методи та інструментарій управління дохідністю та ризиками кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк».

Для дослідження процесу управління дохідністю та ризиками кредитного портфеля банку були використані такі **методи**: аналізу та синтезу (для визначення сутності та ознак процесу банківського кредитування), методи групування, порівняння, розрахунок відносних та абсолютних показників для побудови аналітичних таблиць, й здійснення загального та факторного аналізу.

Інформаційну базу склали роботи різних науковців, які досліджували процес кредитування, законодавчі акти, форми статистичної звітності Національного банку України, а також фінансова звітність АТ «Райффайзен Банк» за останні 5 періодів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у визначенні основних напрямів покращення процесу кредитування банку та збільшення його ефективності з боку дохідності та ризиковості.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Апробація результатів дослідження. Результати наукового дослідження стали основою для доповіді на науковій конференції «Фінансова політика у системі соціально-економічного розвитку України» (м. Київ, 11 листопада 2020 р.) на тему «Індикатори оцінки ефективності банківського кредитування».

Публікації. Окремі результати дослідження знайшли відображення в науковій статті: Симоненко Д. О. Методи управління кредитним ризиком//Фінансові установи в умовах глобальних дисбалансів: зб. наук. ст. студ. денної форми навчання / відп. ред. Н.П. Шульга. – К.: Київ. нац. торг. - екон. ун-т, 2021. – 386 с. (С.205-211).

Обсяг та структура роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел. Обсяг роботи складає 44 сторінки. У роботі представлено 1 рисунок, 16 таблиць, 5 додатків та використано 32 наукових джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЩОДО УПРАВЛІННЯ ДОХОДАМИ ТА РИЗИКАМИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ

Кредитування виступає однією з найважливіших банківських операцій, тому банківські кредити відіграють значну роль в процесах фінансування розвитку ринкової економіки. Без кредитної підтримки неможливо забезпечити швидке та цивілізоване становлення фермерських господарств, підприємств малого бізнесу, впровадження інших видів підприємницької діяльності як на національному, так і на зовнішньоекономічному ринках. Держава може використовувати кредит для стимулювання капітальних вкладень, житлового будівництва, підтримки експорту товарів тощо. За допомогою кредиту, як невід'ємного атрибута товарного виробництва, усувається невідповідність між часом виробництва та часом обігу, вирішується відносне протиріччя між тимчасовим накопиченням коштів і необхідністю їх використання в народному господарстві [1, с. 46].

Згідно з чинним законодавством України на даний момент немає чіткого визначення кредитному портфелю банку. Відповідно до Банківської енциклопедії кредитний портфель банку – це сукупність усіх банківських позик, що структуровані за певними параметрами відповідно до завдань визначеної кредитної політики банку. У структурі балансу банку кредитний портфель розглядається як єдине ціле та складова частина активів банку, котра має свій рівень дохідності та відповідний рівень ризику [20, с. 241].

Стосовно сутності кредитного портфеля банку, то на сьогодні в економічній літературі спостерігаються різні підходи до розуміння цієї дефініції. Упродовж кількох століть вітчизняними й зарубіжними економістами ведуться дискусії навколо питань, пов'язаних із його сутністю та роллю. Ці дискусії тривають і досі [2, с. 143].

Визначення поняття «кредитний портфель банку», що надаються різними науковцями наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «кредитний портфель банку» у роботах науковців *

Автор, джерело	Економічна сутність
Ю. В. Бугель	набір кредитних інструментів для досягнення встановлених цілей.
В. М. Вовк	сукупність відповідних економічних відносин між кредитором і позичальником з приводу поворотного руху вартості.
Л. О. Примостка	це сукупність усіх кредитів, наданих банком для одержання доходів.
Л. К. Бондаренко	економічно обґрунтована й структурна сукупність кредитних угод і кредитних зобов'язань, яка є результатом цілеспрямованих управлінських рішень, прийнятих відповідно до вимог кредитної політики банку та органів банківського нагляду

* Примітка: складено автором на основі [3], [4, с. 176],[5],[6].

Аналізуючи представлені у таблиці трактування науковцями категорії «кредитний портфель банку», слід зазначити, що вони більшою мірою дотримуються різної точки зору у визначенні цього поняття. Для одного автора кредитування виступає лише, як джерело одержання доходів, або як відносини з приводу поворотного руху вартості, що не повною мірою характеризує визначення кредитного портфеля. Для іншого це слугує інструментом для досягнення відповідних цілей банку, що є досить загальним визначенням. З-поміж усіх вищезазначених авторів Л. Бондаренко розглядає економічну сутність кредитного портфеля, як більш широке поняття, яке включає не тільки сукупність кредитних угод і зобов'язань, що виникають між кредитором та позичальником, а й управлінські рішення та кредитну політику банку.

На нашу думку, кредитний портфель – це сукупність кредитів, які були надані банком на певну дату з метою отримання доходів та відповідно до усіх вимог кредитної політики банку.

Формування кредитного портфеля банку можливе лише за дотримання відповідних принципів банківського кредитування, які наведені у рис. 1.1

*Рис. 1.1 Принципи кредитування **

* Примітка: складено автором на основі [7, с. 39]

Принцип «поверненності» полягає в тому, що кредит – це ресурси банку, які надаються у тимчасове користування і підлягають обов'язковому поверненню позичальником.

Принцип «строковості» означає, що кредит повинен бути повернений позичальником банку у встановлені кредитною угодою строки.

Принцип «платності» полягає в тому, що за користування кредитними ресурсами позичальник сплачує банку процент та комісії.

Принцип «забезпеченості» – це відповідність між вартістю майна, що є заставою кредиту, і заборгованістю за кредитом.

Принцип «цільового спрямування» реалізується через надання кредиту на конкретні цілі (об'єкти), які визначені у кредитному договорі.

Принцип «диференціації» передбачає використання зваженого підходу з боку банку до різних категорій потенційних позичальників відповідно до їх типу та фінансового становища.

Забезпечення в процесі надання кредиту відіграє роль страхування від непередбачених обставин, адже всі кредити, навіть ті, які надаються під проекти, що вважаються дуже надійними, пов'язані з ризиком. Але ризик, звісно, можна мінімізувати шляхом ретельного аналізу фінансового стану позичальника [31, с. 321].

Значення застави полягає в тому, що вона має забезпечувати високу ліквідність, стабільність цін, здатність до тривалого зберігання і легкий доступ до контролю пов'язаного із предметом застави.

У зв'язку з цим предметом застави має бути:

- а) рухоме та нерухоме майно;
- б) товари в обороті та переробці;
- в) цінні папери та банківські метали;
- г) майнові права [8].

Процес банківського кредитування можна охарактеризувати як комплекс дій, пов'язаних із оформленням, видачою, обслуговуванням та погашенням кредиту. Його умовно доцільно поділити на кілька етапів, кожен з яких забезпечує розв'язання конкретних завдань, а всі вони в сукупності спрямовані на досягнення мети банківського кредитування – отримання банком прибутку [8].

Етапи банківського кредитування клієнтів:

1. Попередній етап. Даний етап передбачає подання клієнтом кредитної заяви, бесіду кредитного працівника із потенційним позичальником, визначення основних умов кредитування та відповідно вибір виду забезпечення кредиту. Окрім цього, проводиться науково обґрунтована експертиза доцільності надання позики. Головне завдання кредитних працівників комерційного банку на цій стадії — зібрати найповнішу інформацію про потенціального позичальника.

2. Поточний етап. На даному етапі відбувається укладання кредитного договору між кредитором та позичальником і безпосередня видача кредиту. Також здійснюється контроль за цільовим використанням позикових коштів, контроль за погашенням відсотків та основного боргу, здійснюється переоцінка вартості застави у відповідний термін.

3. **Заключний етап.** Даний етап характеризується завершенням дії кредитного договору, а саме відбувається повернення позики з відсотками. Конкретний спосіб погашення позики обумовлюється у тексті кредитного договору [8, с. 165].

Окрім вищезазначеної інформації, кредитний портфель повинен мати збалансований рівень дохідності та ризиковості. Тобто банк, з одного боку, має отримувати достатній рівень доходів від провадження кредитної діяльності, а з іншого, не наражатися на значний ризик під час здійснення цієї діяльності. Пропонуємо спочатку розглянути методи управління кредитним ризиком, які наведені у таблиці 1.2

Таблиця 1.2

Методи управління кредитним ризиком*

Метод	Сутність
Уникнення	1. Відмова від кредитування клієнта.
Прийняття	1. Повне прийняття. 2. Часткове прийняття: <ul style="list-style-type: none"> • забезпечення; • сек'юритизація.
Зниження	1. Можливого збитку: <ul style="list-style-type: none"> • лімітування; • синдиковане кредитування. 2. Можливості виникнення втрат: <ul style="list-style-type: none"> • диверсифікація.

* Примітка: складено автором на основі [9, с. 61].

Метод уникнення вважається найбільш радикальним з-поміж інших. Якщо застосовується саме цей метод управління кредитним ризиком, то банк зовсім втрачає джерело ймовірного доходу, а від так його використання є доцільним за відповідних умов: якщо не дотримується оптимальне співвідношення між дохідністю та ризиковістю операції; якщо втрати будуть більші джерела банку для покриття ризику (сформовані резерви та капітал).

Методи прийняття та зниження кредитного ризику найбільш часто використовуються банками. Забезпечення кредитів, як інструмент мінімізації кредитного ризику, використовується, по-перше, як джерело, яке дозволить банку повністю або частково компенсувати втрати за кредитною операцією за

рахунок реалізації застави, а, по-друге, це слугує стимулом для позичальника виконувати свої фінансові зобов'язання.

Сек'юритизація може бути традиційна, коли банк повністю продає пул кредитів на користь третьої сторони, зазвичай це компанія спеціального призначення (SPV). У випадку синтетичної сек'юритизації банк передає лише кредитний ризик за допомогою кредитно-дефолтних свопів, а кредитний портфель залишається на балансі банку. Застосування накопичувальної сек'юритизації доцільно в тому випадку, коли пул складається з малоризикових кредитів та їх списання може негативно вплинути на якість кредитного портфеля банку.

Лімітування кредитного ризику може бути зовнішнім та внутрішнім. Зовнішнє враховує ліміти, які встановлюється Національним банком України, наприклад: норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25%), норматив великих кредитних ризиків (не більше 800% регулятивного капіталу банку) та норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше 25%). Внутрішні ліміти встановлюються банком на власний розсуд стосовно різних напрямів кредитування, видів кредитів, тощо.

Синдиковане кредитування передбачає наявність кількох кредиторів та одного позичальника. Українські банки намагалися надавати синдиковані, точніше консорціумні, кредити, проте зіткнулися з рядом проблем. Наприклад, виникла проблема узгодженості відносно розподілу ризиків, викликаних неповерненням кредиту. Законодавчого врегулювання цього питання немає. Відсутність досвіду і взаємної довіри на фінансовому ринку призвели до того, що вітчизняні банки, якщо і намагаються надавати синдиковані кредити, то співпрацюють тільки усередині країни. Прикладів створення синдикатів з іноземними банками в Україні немає [10].

Диверсифікація є одним із найпростіших методів зниження кредитного ризику. Вона здійснюється шляхом розміщення кредитів за різними категоріями позичальників, термінами видачі кредитів, формами

забезпечення, ступенями ризику, географічної приналежності, сфер діяльності, а також іншими ознаками на основі встановлених внутрішньобанківських лімітів.

Що стосується управління доходністю кредитного портфеля банку, то даний параметр залежить від методів утворення ціни за кредитами, а саме [11]:

- Метод «Вартість плюс»;
- Метод «Базова ставка плюс»;
- Метод «Надбавки»;
- Метод «Аналіз доходності клієнта».

Метод «Вартість плюс» враховує вартість усіх залучених ресурсів банку, а також витрат, які пов'язані з наданням кредиту, тобто відсоткова ставка за кредитом включає в себе:

- витрати на залучення ресурсів, що використовуються для здійснення кредитних операцій;
- операційні витрати, які пов'язані з організацією процесу кредитування, наприклад, заробітна плата працівників банку, вартість управління забезпеченням, контролю за кредитом тощо;
- премія за ризик в залежності від строку кредитування;
- премія за ризик у разі невиконання боржником своїх зобов'язань;
- маржа, яка визначає рівень прибутковості кредиту.

Недоліком даного методу є неврахування ринкових чинників, наприклад, попит і пропозиція, стан кредитного ринку. Тобто він зазвичай використовується на ринках з низьким рівнем конкуренції.

Метод «Базова ставка плюс» використовується, коли ставка за кредитом складається з базової ставки та кредитної маржі банку. Базова ставка може визначатися на основі індексу LIBOR (євро та долар США). Даний індекс формується для часових проміжків від 1 до 12 місяців, тобто для короткострокових кредитів. Ставка LIBOR у євро є від'ємною на даний момент, а отже банки зазвичай пропонують дві опції клієнтам:

1. застосування від'ємної ставки і використання більшої маржі для нівелювання ризику у разі зменшення ставки;
2. прийняття ставки EURLIBOR на рівні нуля для кредитної операції для того, щоб банк мав право отримати всю закладену маржу.

Даний метод оцінюється як простий, адже немає необхідності у врахуванні всіх витрат, що пов'язані зі здійсненням кредитної операції та є зручним в умовах застосування плаваючої ставки за кредитом.

Метод «Надбавки» використовується для кредитів, терміном до одного місяця та кредитів «овернайт». Процентна ставка за кредитом формується з витрат, що пов'язані із залученням ресурсів, та надбавки банку, яка включає в себе премію за ризик та прибуток банку.

Метод «Аналіз дохідності клієнта» є досить складним у застосуванні, оскільки передбачає формування процентної ставки окремо для кожного клієнта. Він використовується у випадку кредитування постійних та великих клієнтів, які мають довготривалі відносини з банком. Аналіз дохідності клієнта зазвичай включає не лише консолідовані дані самого позичальника, але також його дочірніх компаній. У міру розширення спектру послуг, що надаються банками, цей метод стає дедалі складнішим, оскільки вимагає використання автоматизованих систем бухгалтерського обліку та аналізу.

Отже, можна зробити висновок про те, що процес управління дохідністю та ризиковістю кредитного портфеля банку завжди потребує вдосконалення, оскільки всі фактори, що на нього впливають, мають тенденцію до змін: це і види кредитів, які надає банк, і зміна нормативів, які встановлюються регулятором стосовно процесу кредитування, а також зміни якісних і кількісних характеристик самих позичальників. Процес управління кредитним портфелем потребує постійного контролю за його структурою та якісним складом. Дотримуючись оптимального співвідношення між дохідністю та ризиком, банк вимушений обмежувати норму прибутку, тим самим не наражаючи себе на зайвий ризик та у подальшому кошти вкладників, фінансуючи сумнівні (хоча і прибуткові) проекти.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА СТАНУ УПРАВЛІННЯ ДОХІДНІСТЮ І РИЗИКАМИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК»

2.1 Аналіз динаміки та структури кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк»

АТ «Райффайзен Банк» – публічне акціонерне товариство, акціонерами якого станом на 31.12.2020 були 316 юридичних та 109 616 фізичних осіб. Станом на 31 грудня 2020 року зареєстрований статутний капітал банку сформовано за рахунок випуску: 61 495 162 580 штук простих іменних акцій та 50 000 000 штук акцій номінальною вартістю 0,10 грн. кожна загальною номінальною вартістю 6 153 411 тисяч гривень. Юридичним особам – акціонерам Банку – належить 99,50% статутного капіталу, а фізичним – 0,50% [13].

Райффайзен Банк має статус банку з іноземним капіталом і входить до Іноземної банківської групи Райффайзен в Україні, що визнана рішенням Комітету Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем від 10 червня 2016 року №296. Загальна частка іноземного капіталу в статутному капіталі банку станом на 31 грудня 2020 року становила 99,12% [13].

У червні 2021 року відбулася зміна назви банку з АТ «Райффайзен Банк Аваль» на АТ «Райффайзен Банк». Зміна назви пояснюється тим, що "так простіше". Крім того, австрійські акціонери (Raiffeisen Bank International AG) хочуть підкреслити свою присутність на українському ринку.

Райффайзен Банк належить до найнадійніших та найстабільніших банків в Україні, про що свідчать найвищий можливий національний довгостроковий рейтинг Moody's в Україні – А3, лідерські позиції в рейтингах стійкості банків, надійності банківських вкладів, а також відзнаки провідних українських періодичних видань [12].

Для розвитку процесу кредитування варто спочатку проаналізувати сучасний стан кредитних операцій банку, починаючи з визначення місця, яке посідають кредитні операції в загальному обсязі активів банку. Таким чином, на основі фінансової звітності АТ «Райффайзен Банк» за 2016 – 2020 роки ми провели аналіз та визначили, яку частку активів банку займають саме кредитні операції (див. Додаток А).

У проаналізованому періоді частка кредитів банку до кінця 2019 року демонструвала постійне зростання (на 5,57% за 2017 р. і на 8,30% за 2018 р.). У наступних періодах ми бачимо поступове зниження питомої ваги кредитів у активах банку (на 6,68% за 2019 р. і на 14,56% за 2020 р.). У цілому кредитування клієнтів посідає вагоме місце в діяльності АТ «Райффайзен Банк», оскільки займає близько 50% обсягів активів банку (найбільший показник у 2018 р., а саме 63,8%).

Друге місце за обсягом у структурі активів посідають грошові кошти та їх еквіваленти, частка яких складає 16-18% за період 2016-2019 років. На питому вагу даної частки впливає той факт, що Райффайзен Банк мав концентрацію залишків коштів на поточних рахунках та коштів овернайт у розмірі 1 896 998 тис. грн. від п'яти найбільших банків, які мають кредитний рейтинг «інвестиційний клас», визначений рейтинговими агентствами «Moody's» та «Standard and Poor's» [13].

Окрім вищезазначеного зростає частка заборгованості кредитних установ, а саме: на 11,59% за 2020 рік. Це відбувається за рахунок збільшення обсягу короткострокові кредити, що надані іншим банкам та депозитних сертифікатів НБУ (на 2 281 609 тис. грн. та 9 441 746 тис. грн. відповідно).

Оскільки кредитування посідає вагоме місце серед операцій банку, варто розглянути структуру кредитного портфеля за останні п'ять років. У таблиці 2.1 та додатку Б наведено обсяг кредитного портфеля банку за 2016 – 2020 роки.

**Обсяг кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк» у 2016-2020 рр.
станом на 31.12 ***

№	Показники	Обсяг, тис грн				
		2016	2017	2018	2019	2020
1.	Фізичні особи	16 447 118	7 825 106	6 898 213	7 009 896	6 810 319
2.	Всього ЮО	37 192 424	36 026 895	44 189 722	43 476 633	40 979 436
2.1	Великі підприємства	31 693 921	31 688 079	38 344 822	36 247 336	34 345 178
2.2	Малі підприємства	3 533 481	2 803 730	3 526 877	3 915 798	3 779 914
2.3	Мікро-підприємства	1 965 022	1 535 086	2 318 023	3 313 499	2 854 344
3	Резерви	-25 635 576	-7 007 333	-4 258 901	-2 999 154	-1 949 560
4	Всього кредитів	28 003 966	36 844 668	46 829 034	47 487 375	45 840 195

* Примітка: складено автором на основі [13].

На основі даної таблиці можемо сказати, що АТ «Райффайзен Банк» спрямував вектор кредитування саме на юридичних осіб. Найбільша активність банку у видачі кредитів юридичним особам припадає на 2018 рік та темп приросту порівняно з попереднім роком складає 22,66%. У наступному році спостерігається поступове збільшення обсягу кредитів, що були надані малим та мікро-підприємствам, оскільки темпи приросту складають 11,03% та 42,95% відповідно. Основний сегмент клієнтів малих та мікро-підприємств - агробізнес. У 2020 році було надано таким клієнтам майже 600 млн грн інвестиційних кредитів за зменшеною відсотковою ставкою у рамках партнерських програм.

Після запровадження нового кредитного продукту для агросектору на придбання сільськогосподарської техніки в рамках співпраці з одним із партнерів банку, а саме – інвестиційного кредиту без застави, який не передбачає власного внеску клієнта та сплати комісії за надання кредитних коштів, цим продуктом у 2020 році скористалися майже 4 000 клієнтів, яким було надано позик на 1,1 млрд грн.

Що стосується кредитування фізичних осіб, то слід зазначити, що починаючи з 2016 року сума наданих кредитів зменшується. Найбільше зменшення відбулося протягом 2017 року та станом на 31.12.2017 р. частка наданих кредитів фізичним особам зменшилась на 52,42% порівняно з попереднім періодом. На кінець 2020 року обсяг кредитів, що були надані фізичним особам склав 6 810 319 тис грн. Даний показник є найменшим за весь аналізований період. Це пояснюється тим, що умови надання кредитів стали значно жорсткішими у період кризового 2020 року. Під час розгляду кредитної заявки та оцінки платоспроможності позичальника банк почав враховувати його місце роботи. Тобто мова йде про те, чи може фізична особа працювати дистанційно, тим самим отримувати заробітну плату й погашати свою заборгованість. До основних чинників, які стримують розвиток кредитування фізичних осіб, можна віднести: зниження платоспроможного попиту населення, високу відсоткову ставку, що збільшує вартість кредиту для позичальника, зростання інфляційних та девальваційних очікувань.

2.2 Факторний аналіз показників впливу на дохідність і ризиковість кредитного портфеля

Факторний аналіз забезпечує комплексне та системне вивчення та вимір впливу факторів на величину результативних показників. Виділяють різні види факторного аналізу: детермінований та стохастичний, одноступеневий та багатоступеневий, ретроспективний та перспективний [14]. У даному дослідженні ми здійснюватимемо детермінований факторний аналіз з використанням методу абсолютних різниць.

Для аналізу кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк» ми вирішили за доцільне провести факторний аналіз з погляду дохідності, ризиковості та можливих втрат.

Основними показниками для розрахунку є (див. Додаток В):

- Загальний стан кредитного портфеля;

- Характеристика кредитного портфеля з погляду кредитного ризику;
- Аналіз кредитного портфеля з погляду захисту від можливих втрат;
- Характеристика кредитного портфеля з погляду дохідності.

Результати аналізу зображені у табл. 2.2 та табл. 2.3.

Таблиця 2.2

Факторний аналіз кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк» у 2018 – 2019 рр. станом на 31.12 *

Показники	2018	2019	Динаміка показника		
			усього	у тому числі за рахунок:	
				чисельника	знаменника
1	2	3	4	5	6
1. Загальний стан кредитного портфеля					
1. Частка кредитного портфеля в активах банку	0,64	0,57	-0,07	0,01	-0,08
2. Оцінка ризику кредитного портфеля					
2. Коефіцієнт співвідношення власного капіталу та кредитного портфеля	0,25	0,27	0,02	0,03	-0,01
3. Аналіз кредитного портфеля з погляду захисту від можливих втрат					
3. Коефіцієнт забезпеченості втрат за рахунок резервів банку на покриття збитків	0,08	0,06	-0,02	-0,03	0,01
4. Оцінка дохідності кредитного портфеля					
4. Дохідність кредитного портфеля	0,16	0,17	0,01	0,02	-0,01

* Примітка: складено автором на основі [13].

Факторний аналіз кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк» у 2019 – 2020 рр. станом на 31.12 *

Показники	2019	2020	Динаміка показника		
			усього	у тому числі за рахунок:	
				чисельника	знаменника
1	2	3	4	5	6
1. Загальний стан кредитного портфеля					
1. Частка кредитного портфеля в активах банку	0,57	0,43	-0,14	-0,01	-0,13
2. Оцінка ризику кредитного портфеля					
2. Коефіцієнт співвідношення власного капіталу та кредитного портфеля	0,27	0,28	0,01	-0,01	0,02
3. Аналіз кредитного портфеля з погляду захисту від можливих втрат					
3. Коефіцієнт забезпеченості втрат за рахунок резервів банку на покриття збитків	0,06	0,04	-0,02	-0,03	0,01
4. Оцінка дохідності кредитного портфеля					
4. Дохідність кредитного портфеля	0,17	0,16	-0,01	-0,02	0,01

* Примітка: складено автором на основі [13].

Проведений факторний аналіз за 2018 – 2020 роки показав, що частка кредитного портфеля у загальному обсязі активів зменшується, проте ми бачимо, що це відбувається за рахунок знаменника, тобто темпи зростання активів банку є значно більшими за темпи зростання кредитного портфеля.

Окрім цього, коефіцієнт забезпеченості втрат за рахунок резервів поступово знижується і станом на 31.12.2020 року склав 0,04. Це дозволяє зробити висновок, що обсяги сформованих резервів під можливі кредитні ризики щороку зменшуються внаслідок більш ліквідного та якісного

забезпечення, яке банк отримує від позичальників у якості заставодержателя.

Також у 2019 році зріс обсяг капіталу, що перевищує темпи зростання кредитних вкладень. Це призвело до збільшення співвідношення капіталу та кредитних вкладень, що сприяє повнішому забезпеченню останніх. Але, на жаль, позитивні зрушення у складі кредитного портфеля не супроводжувалися очікуваним зростанням доходності, адже спочатку відбулося її збільшення до 0,17 у 2019 році на 0,01, проте вже наступного року даний показник зменшився до 0,16.

Результати факторного аналізу 2016 та 2017 року наведені у додатках Д та Е відповідно.

2.3 Оцінка ефективності управління кредитним портфелем банку АТ «Райффайзен Банк»

Варто наголосити, що найпоширенішим засобом оцінки умов формування та здійснення банківського кредитування є визначення його ефективності. Тобто ефективність банківського кредитування може бути визначена як співвідношення доходу від кредитних операцій та витрат, пов'язаних із реалізацією банківського кредитування (сплати відсотків за залучені банком кредитні ресурси (включаючи всі витрати: трудові, технологічні, інформаційні тощо)) [16].

Оскільки при формуванні кредитної політики в пріоритеті над прибутковістю від кредитних операцій знаходиться рівень ризику, то ефективність проведеної кредитної політики можливо оцінити шляхом визначення рівня доходності та ризику кредитного портфеля [17].

Ефективність кредитної діяльності банку аналізується за допомогою системи показників:

1. доходність кредитних операцій;
2. доходність активів за рахунок кредитних операцій;
3. питома вага доходів від надання кредитів в загальній сумі доходів;
4. рентабельність кредитних операцій;

5. прибутковість кредитних операцій;

Розрахунок зазначених вище показників наведено у таблиці 2.4

Таблиця 2.4

Показники для оцінки дохідності кредитних операцій*

Показники	Формули
1. Середні активи	$\bar{A} = \frac{A_0 + A_1}{2}$
2. Середні кредитні вкладення	$\overline{КП} = \frac{КП_0 + КП_1}{2}$
3. Дохідність кредитних операцій (К _{дох})	$К_{дох} = \frac{\text{Дохід від кредитних операцій}}{\overline{КП}}$
4. Дохідність активів за рахунок кредитних операцій (К _{дох.а.})	$К_{дох.а.} = \frac{\text{Дохід від кредитних операцій}}{\bar{A}}$
5. Рентабельність кредитних операцій	$P = \frac{\text{Дохід від кредитних операцій}}{\text{Процентні витрати}}$
6. Процентні витрати на 1 грн. процентних доходів	$B = \frac{\text{Процентні витрати}}{\text{Дохід від кредитних операцій}}$

* Примітка: складено автором на основі [15].

Дохідність кредитних операцій є показником, що характеризує ефективність вкладень у кредитні операції і показує, скільки банк отримує доходів з кожної гривні, вкладеної саме в кредитні операції. За умов, коли позичальник виконав усі свої зобов'язання перед кредитором, цей коефіцієнт дорівнюватиме середньозваженій процентній ставці за кредитами [15].

Дохідність активів за рахунок кредитних операцій характеризує внесок кредитних операцій у загальну дохідність активів. За високої частки кредитів у загальних активах його значення наблизатиметься до значення першого коефіцієнта — дохідності кредитних вкладень [15].

Рентабельність кредитних операцій характеризує ефективність обраної політики щодо регулювання співвідношення між ціною ресурсної бази та ціною розміщення ресурсів. Зростання даного коефіцієнта характеризує високу якість менеджменту банку [15].

Показник процентних витрат на 1 грн. процентних доходів розраховується для того, щоб показати скільки витрат має здійснити банк щоб отримати 1 гривню доходів.

Розрахуємо дані показники для оцінки ефективності кредитування клієнтів АТ «Райффайзен Банк» (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Аналіз дохідності кредитних операцій АТ «Райффайзен Банк» у 2016 – 2020 рр. станом на 31.12.*

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	Відхилення			
						2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019
1. Середні активи, млрд грн	53,6	61,1	69,8	78,0	95,0	7,53	8,66	8,24	16,99
2. Середні кредитні вкладення, млрд грн	26,6	32,4	41,8	47,1	46,5	5,79	9,41	5,25	-0,54
3. Процентні витрати, млрд грн	1,7	1,3	1,8	2,8	2,2	-0,37	0,54	0,98	-0,56
4. Дохід від кредитних операцій, млрд грн	5,1	5,5	7,3	8,2	7,4	0,43	1,79	0,89	-0,78
5. Дохідність кредитних операцій (К _{дох})	0,19	0,17	0,17	0,17	0,16	-0,02	0,00	0,00	-0,01
6. Дохідність активів за рахунок кредитних операцій (К _{дох.а.})	0,09	0,09	0,10	0,11	0,08	0,00	0,01	0,00	-0,03
7. Рентабельність кредитних операцій	3,08	4,30	4,01	2,93	3,32	1,22	-0,29	-1,08	0,39
8. Процентні витрати на 1 грн. процентних доходів	0,32	0,23	0,25	0,34	0,30	-0,09	0,02	0,09	-0,04

* Примітка: складено автором на основі [13].

Як свідчать дані таблиці 2.5, дохід від кредитних операцій станом на 31.12.2020 р. зменшився на 0,78 млрд грн порівняно з попереднім періодом. Це обумовлено насамперед зменшенням обсягів кредитної діяльності до 46,5 млрд грн станом на 31.12.2020 р. Проте, як свідчать розрахункові показники, ефективність кредитних операцій дещо погіршилась.

Показник дохідності кредитних вкладень знаходився в діапазоні 0,09 – 0,11 протягом 2016 – 2019 рр., але у 2020 році він знизився до 0,08. Як і було описано раніше це пов'язано зі зменшенням обсягу кредитування у даному періоді.

Що стосується рентабельності кредитних операцій, то цей показник з 2017 до 2019 року мав тенденцію до зменшення. Але незважаючи на кризовий 2020 рік, він зріс на 0,39 порівняно з попереднім періодом. Це пояснюється тим, що процентні витрати зменшились на 0,56 млрд грн та склали 2,2 млрд грн.

Показник процентних витрат на 1 грн. процентних доходів до 2018 року зменшувався, що свідчило про більш низьку вартість залучення ресурсів для фінансування кредитної діяльності банку. У наступних періодах даний показник зростає, оскільки темпи зростання процентних витрат є більшими за темпи зростання процентних доходів від кредитних операцій.

Окрім вищезазначених показників, пропонуємо розрахувати чистий спред за кредитними операціями, який характеризує різницю між ціною придбання ресурсів та їх розміщенням у кредитний портфель та чисту проценту маржу кредитних операцій, яка показує скільки процентного прибутку припадає на одну гривню розміщених у кредитний портфель ресурсів (табл. 2.6).

$$\text{Чистий спред} = \frac{\text{ПД}}{\text{КП}} \times 100\% - \frac{\text{ПВ}}{\text{Д}} \times 100\% \quad (2.1)$$

де ПД – процентні доходи від надання кредитів;

КП – обсяг кредитного портфеля;

ПВ – процентні витрати по залученню ресурсів

Д – залучені депозити клієнтів.

$$\text{Чиста процентна маржа} = \frac{\text{ПД} - \text{ПВ}}{\text{КП}} \times 100\% \quad (2.2)$$

де ПД – процентні доходи від надання кредитів;

ПВ – процентні витрати по залученню ресурсів

КП – обсяг кредитного портфеля.

**Чистий спред та чиста процентна маржа
за кредитними операціями АТ «Райффайзен Банк» ***

Станом на	Процентні доходи від кредитів клієнтів, тис грн	Кредитний портфель, тис грн	Процентні витрати від депозитів клієнтів, тис грн	Депозити клієнтів, тис грн	Чистий спред за кредитним і операціями, %	Чиста процентна маржа, %
31.12.2016	5 090 636	28 003 966	1 507 868	10 283 745	3,52	12,79
31.12.2017	5 519 058	36 844 668	1 257 009	10 393 259	2,88	11,57
31.12.2018	7 308 858	46 829 034	1 775 106	14 221 820	3,13	11,82
31.12.2019	8 196 847	47 352 398	2 713 951	15 276 013	2,76	11,58
31.12.2020	7 419 464	45 743 231	2 130 300	8 164 901	2,34	11,56

* Примітка: складено автором на основі [13].

Аналізуючи дану таблицю слід зазначити, що найбільші показники чистого спреду за кредитними операціями були станом на 31.12.2016 р. (3,52%) та 31.12.2018 р. (3,13%). Оптимальне значення цього показника є не менше 1,25%, тому можна зробити висновок, що банк повністю покриває свої витрати на залучення ресурсів, а також отримує прибуток від кредитування клієнтів. Що стосується розміру чистої процентної маржі (оптимальне значення якої має бути не менше 4,5%), то за аналізований період вона коливається переважно в межах 11,5%. Найбільші її значення були зафіксовані станом на 31.12.2016 р. (12,79%) та на 31.12.2018 р. (11,82%). Це свідчить про те, що керівництво банку провадить ефективну кредитну та депозитну політику.

Для визначення якості кредитів проводиться оцінка їх справедливої вартості. Справедлива вартість – це ціна, яка була б отримана від продажу активу (кредиту чи боргу за ним) під час здійснення звичайної операції між учасниками основного ринку або найбільш сприятливого ринку на дату оцінки.

В АТ «Райффайзен Банк» оцінка справедливої вартості аналізуються за трьома рівнями ієрархії справедливої вартості [35]:

- I рівень. Справедлива вартість визначається за цінами котирування на активних ринках для ідентичних активів;
- II рівень. Справедлива вартість визначається із використанням методик оцінки із суттєвими вхідними параметрами, які піддаються спостереженню на ринку безпосередньо чи опосередковано;
- III рівень. Справедлива вартість визначається із використанням методик оцінки, для яких на ринку не спостерігаються суттєві вхідні параметри або ці вхідні параметри неможливо підтвердити ринковими спостереженнями.

Кредити та заборгованість клієнтів належать до III рівня оцінки справедливої вартості. Розглянемо співвідношення між балансовою та справедливою вартостями, яке наведено у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Балансова та справедлива вартості кредитів АТ «Райффайзен Банк»*

Станом на	Балансова вартість кредитів, тис грн	Справедлива вартість кредитів, тис грн	Співвідношення справедливої та балансової вартостей кредитів, %
31.12.2016	28 003 966	27 853 841	99,46
31.12.2017	36 844 668	36 358 617	98,68
31.12.2018	46 829 034	47 032 728	100,43
31.12.2019	47 352 398	49 008 189	103,50
31.12.2020	45 743 231	46 985 662	102,72

* Примітка: складено автором на основі [13].

За аналізований період найбільша різниця між балансовою та справедливою вартостями кредитів спостерігається станом на 31.12.2017 р. (98,68%). Це говорить про те, що ціна даних кредитів є нижчою, ніж під час первісного визнання, й у разі продажу даного активу банк не отримує прибутку. Перевищення справедливої вартості над балансовою відбулося в період з 2018 по 2020 рік.

Для подальшої оцінки ефективності кредитної політики доцільно оцінити рівень захищеності банку від кредитного ризику. Це можна зробити за допомогою розрахунку коефіцієнту захищеності кредитів (табл. 2.8)

$$\text{Коефіцієнт захищеності кредитів} = \frac{P}{\text{КП}} \quad (2.3)$$

де P – резерви на покриття кредитних збитків;

КП – обсяг кредитного портфеля.

Таблиця 2.8

Аналіз захищеності кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк»*

Станом на	Сума сформованих резервів, тис грн	Брутто кредитний портфель, тис грн	Коефіцієнт захищеності кредитів
31.12.2016	25 635 576	53 639 542	0,478
31.12.2017	7 007 333	43 852 001	0,160
31.12.2018	4 258 901	51 087 935	0,083
31.12.2019	2 818 211	50 170 609	0,056
31.12.2020	1 881 372	47 624 603	0,040

* Примітка: складено автором на основі [13].

Станом на 31.12.2020 р. коефіцієнт захищеності кредитів складає 0,040. Даний показник є найнижчим за аналізований період. Його зниження порівняно з іншими періодами пояснюється тим, що банк, як заставодержатель, отримав більш якісне та ліквідне майно, що дало можливість сформувати менший обсяг резервів.

Для більш якісної оцінки ефективності процесу кредитування АТ «Райффайзен Банк» слід порівняти за якою вартістю банк залучає ресурси (відсоткові ставки по депозитам клієнтів) та вартість надання ресурсів (відсоткові ставки по кредитами) із середньозваженими ставками за даними статистичної звітності банків України станом на 18.08.2021 року, які наведені у таблиці 2.9 та таблиці 2.10.

Таблиця 2.9

Відсоткова ставка по кредитах АТ «Райффайзен Банк» та по банківській системі*

Кредити	Мінімальна відсоткова ставка у АТ «Райффайзен банк», %	Відсоткова ставка по банківській системі, %
Фізичним особам	58,0	32,9
Юридичним особам	9,7	8,8

* Примітка: складено автором на основі [18].

На підставі даних таблиці 2.9 можна зробити висновок, що АТ «Райффайзен Банк» кредитує фізичних осіб під відсоткову ставку у розмірі 58,0% річних, а юридичних осіб під 9,7% річних. По банківській системі України середньою ставкою кредитування фізичних осіб є 32,9% річних, а юридичних осіб 8,8% річних. Це свідчить про те, що банк кредитує клієнтів дорожче, ніж це роблять інші українські банки, тому прибуток АТ «Райффайзен Банк» від кредитування є більшим.

Таблиця 2.10

Відсоткова ставка по депозитам АТ «Райффайзен Банк» та по банківській системі*

Депозити	Максимальна відсоткова ставка у АТ «Райффайзен банк», %	Відсоткова ставка по банківській системі, %
Фізичним особам	6,75	7,70
Юридичним особам	3,00	5,10

* Примітка: складено автором на основі [18].

Якщо порівнювати відсоткові ставки під які банк залучає ресурси від клієнтів, то результати є такими: максимальна відсоткова ставка по депозитам фізичних осіб складає 6,75% річних, по банківській системі середньозважена відсоткова ставка складає 7,70%, депозити юридичних осіб АТ «Райффайзен Банк» залучаються під 3% річних, а по банківській системі під 5,10%. Дані показники свідчать про те, що банк залучає ресурси дешевше (особливо залучення коштів від юридичних осіб) ніж це роблять його конкуренти.

Іншим показником ефективності кредитування клієнтів є показники активності, формули для розрахунку яких наведені у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Показники для оцінки активності кредитних операцій*

Показник	Формули
1. Коефіцієнт активності використання коштів клієнтів в кредитному портфелі (K_{KK})	$K_{KK} = \frac{\text{Кредитний портфель}}{\text{Кошти клієнтів}}$
2. Коефіцієнт кредитної активності (K_A)	$K_A = \frac{\text{Кредитний портфель}}{\text{Активи}}$

* Примітка: складено автором на основі [19].

Група показників ризику кредитного портфеля надає інформацію щодо частки залучених коштів у формуванні кредитного портфеля банку та рівня сформованого резерву під кредитні операції, який характеризує якість кредитного портфеля.

Здійснимо розрахунок вищезазначених показників (табл. 2.12) на основі фінансової звітності АТ «Райффайзен Банк» за 2016 – 2020 роки.

Таблиця 2.12

Аналіз активності кредитних операцій АТ «Райффайзен Банк» у 2016 – 2020 рр. станом на 31.12. *

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	Відхилення			
						2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019
1. Коефіцієнт активності використання коштів клієнтів в кредитному портфелі (K_{KK})	0,63	0,70	0,80	0,71	0,52	0,07	0,10	-0,09	-0,19
2. Коефіцієнт кредитної активності (K_A)	0,50	0,56	0,64	0,57	0,43	0,06	0,08	-0,07	-0,15

* Примітка: складено автором на основі [35].

Аналізуючи дані, які наведені у таблиці 2.12, можна зробити висновок про те, що обидва коефіцієнти демонстрували позитивну динаміку до кінця 2018 року. Коефіцієнт активності використання коштів клієнтів в кредитному

портфелі за 2019 рік зменшився на 0,09, а за 2020 на 0,19, проте протягом усіх періодів обсяг коштів клієнтів постійно збільшувався. Це говорить про те, що банк більшою мірою направляє залучені ресурси не на кредитування клієнтів, а використовує їх в інших активних операціях.

Коефіцієнт кредитної активності аналогічно до попереднього зменшився в останніх двох періодах (на 0,07 за 2019 рік та на 0,15 за 2020 рік), що свідчить про зменшення частки кредитів та заборгованості клієнтів банку у загальному складі активів.

Отже, можна зробити висновок про те, що АТ «Райффайзен Банк» у цілому розробив та провадить якісну кредитну політику, про що свідчать показники дохідності кредитних операцій та ризику банку, які були наведені та пояснені у даному розділі.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ДОХІДНІСТЮ ТА РИЗИКАМИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ

3.1 Аналіз світового досвіду у процесі управління дохідністю та ризиками кредитного портфеля банку

Банківська діяльність є важливою складовою економічного розвитку кожної країни. У загальній сукупності банківських операцій кредитна діяльність займає одне із пріоритетних місць, оскільки доходи від її здійснення становлять основну частку доходів банку. Зважаючи на сучасні проблеми функціонування банків в умовах економічної кризи, зростає значимість дослідження питань, пов'язаних із залученням та розміщенням кредитних ресурсів на ринку кредитних послуг.

Для того щоб знайти шляхи вдосконалення процесу кредитування, потрібно спочатку визначити проблеми, з якими зіштовхуються кредитори в процесі кредитних відносин (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Проблеми банківського кредитування та шляхи їх подолання*

Проблеми	Шляхи вирішення
1. Складнощі в оцінці платоспроможності позичальника, адже значну частку доходів населення складають неофіційні доходи	Запровадити ефективну методику оцінки кредитоспроможності фізичних осіб на основі створення бази даних недобросовісних позичальників шляхом запровадження та повноцінного функціонування бюро кредитних історій
2. Недосконалість законодавчої бази та неефективний захист прав кредиторів	Ухвалити закони про захист прав кредиторів, які сприяли б зниженню кредитних ризиків
3. Не передбачено звернення стягнення на нерухоме майно, що є предметом застави, шляхом надання права заставодержателям укладати нотаріально посвідчені правочини із заставодавцями у будь який момент, а не лише після виникнення підстав для звернення стягнення на майно.	Потрібно внести зміни до Закону України «Про заставу» у частині спрощення процедури звернення стягнення застави та задоволення забезпечених заставою вимог кредиторів.

Продовження таблиці 3.1

4. Надмірна зацікавленість у прибутку. Прагнення отримати прибуток переважає розсудливість, і банк приймає кредитні рішення з надією, що ризики не справдяться або умови погашення не виявляться не вигідними	Підвищити рівень кваліфікації працівників кредитних відділів, а також посилити відповідальність за надання кредитів позичальникам, рівень платоспроможності яких не відповідає нормам
5. Відсутня можливість у кредитора звернутися до суду із заявою про порушення провадження у справі про банкрутство боржника	Переглянути та доопрацювати Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»
6. Відсутність відповідальності позичальника	Встановлення санкцій на осіб у випадку недобросовісних дій стосовно банків (позичальник і всі пов'язані з ним особи позбавлялися б можливості отримувати в подальшому кредити, або їм забороняли б виїзд за кордон чи відкриття бізнесу за кордоном тощо)
7. Вплив карантинних обмежень внаслідок пандемії COVID-19 на фінансове становище позичальника	При оцінці кредитоспроможності позичальника банк повинен приділяти особливу увагу місцю його роботи. А саме, чи є у позичальника можливість отримувати дохід й відповідно погашати кредит навіть у період карантину, працюючи дистанційно

* Примітка: складено автором на основі власних суджень

Для вирішення поставлених проблем необхідно використовувати досвід інших держав у сфері управління дохідністю та ризиковістю кредитного портфеля банку.

У світовій практиці існує сім спеціальних принципів регулювання банківського кредитування: захист прав кредиторів; кредитоспроможність позичальника; забезпечення банківського кредиту; мінімізація кредитних ризиків банку; цільове використання банківського кредиту; прибутковість кредитних операцій банку; відповідальність позичальника за повернення кредиту [21].

Зростання кредитного ризику, пов'язаного з необ'єктивною оцінкою кредитоспроможності фізичних осіб-позичальників. У багатьох розвинених країнах світу, кредитори користуються послугами незалежних бюро кредитних історій, що сприяє зменшенню витрат та ризиків фінансово-кредитних установ, однак в Україні така практика недостатньо поширена [21].

Доступ до інформації кредитних бюро мають не лише кредитори, а й позичальники. Наприклад, у Сполучених Штатах кредитну інформацію про осіб збирають і зберігають три національні кредитні агентства – Equifax, Experian та TransUnion. Клієнти банків мають право отримати безкоштовний річний звіт по своїх кредитних операціях від кожного з трьох агентств [22].

Окрім цього, зараз, у період коронакризи, процес управління ризиками кредитного портфеля потребує все більшої уваги та вдосконалення. Наприклад, Девід Кроен, голова департаменту оцінки кредитних ризиків Bloomberg наголошує, що система мультиактивних ризиків (Multi-Asset Risk System) використовує великий масив даних Bloomberg, щоб забезпечити оцінку на рівні боржників, надаючи ранні попереджувальні сигнали про кредитну якість боржника, а також широкий спектр кредитної аналітики та аналізу сценаріїв для компаній з усього світу. Серед переваг системи [23]:

- наявність структури ймовірностей дефолту та спредів кредитно дефолтних свопів, передбачених моделлю
- оцінка потенційних збитків за умови невиконання зобов'язань та відшкодування всіх покритих зобов'язань.

Поки кредитори орієнтуються на реагування на проблеми управління кредитним ризиком та їх відновлення через кризу, компанія «Deloitte» вважає, що наступні сфери вимагають постійної уваги [24]:

1. Апетит до ризику. З настанням пандемії COVID-19 апетит до ризиків кредиторів вимагав перегляду. Це означало, що основні заходи, процеси та процедури кожної організації повинні були змінитися. Кілька прикладів змін, які розглядають кредитори, включають: ймовірна зміни попередніх заборон щодо надання кредитів безробітним; методи, що використовуються для

перевірки доходу для певних сегментів клієнтів, можуть бути не актуальними і потребують перегляду.

2. Моніторинг кредитного портфеля та прогнозування кредитної діяльності. Тобто важливо створити правильну інфраструктуру моніторингу для підтримки рішень про кредитування. Це буде ключовим фактором, що сприятиме управлінню кредитним ризиком як на короткий, так і на довгостроковий період. Неможливо буде відстежувати кожен сегмент кредитного портфеля, і тому кредитори повинні визначити пріоритетні ключові сегменти, які мають для них сенс. Деякі з них можуть включати: безробітних клієнтів; клієнтів, у яких зменшився дохід (які потенційно можуть бути ідентифіковані через їхні транзакційні рахунки); клієнтів, зайняті у секторах, які були визначені як «з високим ризиком»; клієнтів, власники кредитних карток, які не здійснювали жодної транзакції за рахунок кредитних коштів протягом певного проміжку часу.

У свою чергу, у липні 2021-го року, наглядова рада ЄЦБ провела аналіз кредитного ризику банків Євросони і виявила такі недоліки у ряді банків, що викликають занепокоєння [25]:

1. Було виявлено, що системи раннього попередження є недостатньо детальними, оскільки показники переважно орієнтовані на ретроспективні данні, межі часто не є добре вивіреними, а регулярне тестування показників та тригерів не проводиться так часто, як це потрібно.

2. Деякі банки використовують упереджені підходи, які штучно стабілізують резерви, використовуючи, наприклад, обмежену кількість сценаріїв прогнозування майбутніх збитків, які регулярно не оновлюються відповідними макроекономічними даними та які не відображають весь діапазон невизначеності.

3. Також було виявлено деякі неадекватні практики в тому, як банки включають потенційний вплив COVID-19 у своє стратегічне та бізнес-планування, що може вплинути на їх підготовку до зростання проблемних

боржників. Наприклад, було зафіксовано випадки, коли сценарії були надто оптимістичними, а оновлення відбувалися недостатньо часто.

Як наслідок було запропоновано наступні заходи, які банки мають використовувати у процесі управління кредитним ризиком:

1. Включення поведінкових показників до систем раннього попередження для роздрібних портфелів, створення додаткових та специфічних для пандемії показників, використання інструментів машинного навчання та щорічна оцінка ефективності їх систем раннього попередження.
2. Проведення широких та структурованих програм роз'яснення для клієнтів щодо збору відповідної інформації, як наприклад, стан зайнятості, заходи державної підтримки та вплив пандемії на доходи.
3. Проведення переоцінки застави з урахуванням впливу COVID-19, зменшення розміру дисконтів як тимчасового рішення.
4. Виконання детального прогнозування на основі географічної матриці та аналізу найбільш вразливих секторів.

Національний банк України також запроваджує нові підходи до оцінки кредитного ризику за спеціалізованими видами кредитування, до яких належать проєктне, об'єктне фінансування та фінансування спорудження/придбання нерухомого майна, що генерує дохід. Оцінка таких кредитів не може бути здійснена за стандартною моделлю, визначеною Національним банком для юридичних осіб, адже джерело їхнього погашення – майбутні грошові потоки від реалізації проєкту. Отже, на момент видачі таких кредитів відсутні релевантні фактичні фінансові дані позичальника, які можна використовувати для оцінки імовірності дефолту (PD) за стандартною методологією. За оновленою методологією визначення класу боржника за спеціалізованим кредитом відбуватиметься із застосуванням багатофакторної моделі, яка включає як кількісні показники, так і якісні характеристики, що відображають фінансові показники проєкту, ризики його реалізації, стійкість ініціатора проєкту та рівень захисту інтересів банка-кредитора [26].

Модель є зваженою, що передбачає врахування встановлених показників та характеристик з певними ваговими коефіцієнтами залежно від виду спеціалізованого кредитування та етапу реалізації проєкту (передексплуатаційний чи експлуатаційний). Такий підхід забезпечує врахування особливостей різних видів спеціалізованого кредитування, більшу чутливість та точність, що надало можливість знизити діапазони значень PD боржників. Регулятор вдосконалює методологію оцінки спеціалізованих кредитів, щоб одночасно забезпечити достовірну оцінку ризиків та сприяти розширенню можливостей вітчизняної банківської системи з підтримки економічного зростання країни [26].

Процес удосконалення управління дохідністю кредитного портфеля також посідає вагомe місце у діяльності кожного банку. Пандемія COVID-19 спричинила досить негативний вплив на обсяги прибутків банків. За 2020 рік банки отримали прибуток – 41,3 млрд грн. Це на 29% менше, ніж 2019 року, коли банківський сектор заробив 58,4 млрд грн. Карантин позначився на темпах кредитування як домогосподарств – тобто звичайних споживчих кредитів, так і корпоративного сектору. У березні, перед локдауном, кредити почали зростати, після оголошення жорстких карантинних норм – зупинок бізнесу і транспорту – падати. Так, наприклад, в карантинній невизначеності попит на споживчі кредити падав, бо їх просто не було на що витратити. У III кварталі обидва сегменти кредитування почали поживавлюватися, втім у вересні їхній загальний обсяг знову пішов на спад – і така тенденція протрималася до кінця року [27].

У відповідь на загальний тренд щодо падіння доходів під час пандемії більшість банків та світових компаній почали шукати способи, аби зберегти свою дохідність на прийнятному рівні, навіть попри пандемію COVID-19. Наприклад, у США Федеральна резервна система знизила ставку федеральних коштів до рівнів, яких не було з фінансової кризи 2008 року, а саме 0% - 0,25%. Коли ставка федеральних фондів падає, витрати на позики (тобто процентні ставки по кредитах) мають тенденцію слідувати. Таким чином у аспекті

управління дохідністю кредитного портфеля банки США, знизивши процентні ставки, простимулювали людей більш часто брати кредити та здійснювати покупки. Особливого зниження зазнали процентні ставки за кредитними картками та кредитними лініями, оскільки вони безпосередньо пов'язані зі ставкою федеральних фондів. Банки визначають ці змінні процентні ставки за допомогою індексу, який називається процентною ставкою первинного кредиту, який зазвичай встановлюється на 3% вище ставки федеральних фондів [28].

Решта країн світу також знижували облікові ставки, аби банки мали можливість продовжувати кредитувати населення, навіть у період кризи. Народний банк Китаю знизив вимоги до формування резервів під кредитні ризики, що, у свою чергу, знижує витрати банку, а й від так дозволяє банкам пропонувати більш низькі процентні ставки по кредитах. Банк Англії знизив вимоги банків до буферного капіталу до 0%, що, за оцінками, дозволить банкам позичати підприємствам понад 200 млрд. доларів США.

Таким чином більшість країн вирішили підтримати дохідність кредитних портфелів банків за рахунок:

- зниження облікової ставки центральних банків, що дозволило банкам знизити власні процентні ставки;
- зменшення необхідних витрати, які безпосередньо враховувались при визначенні вартості кредиту (необхідні витрати на формування резервів, тощо).

Отже, у період кризи управління дохідністю кредитного портфеля відбувалося саме за рахунок кількості виданих кредитів, а не їх вартості.

3.2 Моделі оптимального кредитного портфеля банку з урахуванням дохідності та ризиковості

Процес формування кредитного портфеля банку доцільно розглядати в рамках певного механізму, тобто організації, яка спрямована на досягнення конкретних економічних результатів з точки зору додержання відповідного

балансу між ризиковістю та дохідністю. Наразі не існує встановленої та налагодженої системи показників кредитного портфеля банку, а також ефективний та єдиний метод створення його структури. Оцінка кредитного портфеля банку може проведена різними шляхами, а саме: за допомогою встановлення факту дотримання/не дотримання нормативів, встановлених Національним банком України, ступеня його диверсифікації та концентрації, а також за допомогою різних коефіцієнтів (чиста процентна маржа та чистий спред за кредитними операціями, ступінь повноти формування резерву, тощо).

Для ефективного управління кредитним портфелем банк повинен володіти достатньою інформацією щодо розміру очікуваного прибутку. Математична модель та розрахунок оптимальної структури кредитного портфеля позик комерційного банку та його максимально можливого прибутку з системою обмежень представлена лінійною оптимізаційною моделлю. Цільова функція – максимізація прибутку банку від кредитування, який залежить від частки коштів, вкладених у різні кредитні операції. Банк пропонує таку програму позик, яка залежно від умов та типу позичальників складається та ресурсів, які банк спрямовує на надання окремого кредиту з відповідною дохідністю [29]:

$$D = \sum_{j=1}^n x_j i_j - V \rightarrow \max, \quad (3.1)$$

де D – дохід банку від кредитних операцій,

x_j – частка ресурсів, спрямованих банком на надання кредиту j -го виду, i_j річною процентною ставкою

V – витрати банку, пов'язані з кредитуванням, які включають процентні витрати, комісійні, операційні витрати та резерви.

Для забезпечення достатнього рівня диверсифікації можуть бути введені наступні обмеження, згідно з якими частка кожного виду позики не може бути менше певної частки d у всьому кредитному портфелі [29]:

- частка кожного виду позики не може бути меншою за визначену частку b у всьому кредитному портфелі; $x_j \geq b \cdot \sum x_j$;

- сума певної частки r від загального кредитного портфеля для позик з високим ризиком; $x_j \leq r \cdot \Sigma x_j$;
- сума певної частки e від загального кредитного портфеля для низькодохідних позик $x_j \leq e \cdot \Sigma x_j$;
- максимальний розмір кредитного портфеля, $\Sigma x_j \leq Q$, де Q – наявні ресурси банку.

Важливими процесами, що визначають також структуру кредитного портфеля банку є: оцінка ефективності кредитної політики, моніторинг кредитних ризиків, створення резервів та коригування структури кредитного портфеля. Управління кредитним портфелем полягає у відстеженні відповідності встановленої структури кредитного портфеля та його цілям щодо зменшення ризику, отримання відповідного розміру прибутку та уникнення великих збитків у майбутньому.

Ефективний кредитний портфель – це той, який відповідає вимогам мінімального кредитного ризику та максимального доходу від кредитних операцій. Якщо у банківській установі є кілька варіантів створення ефективного кредитного портфеля, оптимальний портфель буде найбільш переважним. У цьому випадку кредитна установа надає перевагу підходу до кредитного ризику та очікуваної рентабельності кредитних операцій. Банківська установа часто стикається з вибором ризикованих активів, тобто активів, для яких майбутня прибутковість не визначається. На додаток до можливості створити ефективний кредитний портфель допомагає прогнозувати зміни в нормі прибутку. Таким чином, у разі значного зниження процентних ставок керівництво банківської установи зможе запобігти ризику втрати доходу від кредитних операцій [30].

Ще однією моделлю, що може бути використана для побудови оптимального кредитного портфеля є модель вченого-економіста У. Шарпа, де міра ризику міра ризику повинна визначати ступінь відхилення отриманого результату від очікуваного.

Ризик – це ймовірність отримання банком збитків, спричинених неможливістю позичальника повернути позику або виконати договірні зобов'язання і його розрахунок здійснюється таким чином [31]:

$$\sigma = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (r_i - \bar{r})^2}, \quad (3.2)$$

де σ – ймовірність недоотримання доходу банком;

r_i – дохідність i -того кредитного вкладення;

\bar{r} – середня дохідність кредитних вкладень;

n – кількість кредитів у кредитному портфелі.

Ризик усього кредитного портфеля банку ми можемо визначити за наступною формулою:

$$\sigma_p = \sum_{i=1}^n d_i \times \sigma_i, \quad (3.3)$$

де σ_p – ризик кредитного портфеля банку;

d_i – частка i -ї групи кредитів у кредитному портфелі;

σ_i – ризик i -ї групи кредитів у кредитному портфелі.

Прибутковість усього кредитного портфеля розраховується таким чином:

$$r_p = \sum_{i=1}^n d_i \times r_i, \quad (3.4)$$

де r_p – дохідність кредитного портфеля;

d_i – частка i -ї групи кредитів у кредитному портфелі;

r_i – дохідність i -ї групи кредитів у кредитному портфелі.

У загальному вигляді організаційна модель оптимального кредитного портфеля з урахуванням дохідності та ризиковості можна представити наступним чином:

$$r_p - 2\sigma_p \rightarrow \max, \quad (3.5)$$

де r_p – дохідність кредитного портфеля;

d_i – частка i -ї групи кредитів у кредитному портфелі;

r_i – дохідність i -ї групи кредитів у кредитному портфелі.

Для отримання більш точних результатів нами було використано правило «двох сигм».

Ліквідність кредитного портфеля можна оцінити за допомогою терміновості погашення кредитів. Пропонуємо сформувати кредитний портфель АТ «Райффайзен банк» з урахуванням оптимального співвідношення між його доходністю, ризиковістю та ліквідністю (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Розрахункові показники для побудови моделі оптимального кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк» станом на 31.12.2020*

Показник	Кредити за ступенем терміновості	
	До 5 років	Більше 5 років
Частка у кредитному портфелі	0,6730	0,3270
Середня доходність, %	11,60	13,65
Максимальна доходність, %	13,50	13,75
Мінімальна доходність, %	9,70	13,55
Стандартне відхилення (σ), %	1,6	0,1

* Примітка: складено автором на основі [13].

Загальний ризик кредитного портфеля можемо визначити за формулою 3 та з урахуванням правил «двох сигм» становить:

$$2\sigma_p = 2 \times (1,6d_1 + 0,1d_2) = 3,2d_1 + 0,2d_2$$

Залежно від діяльності банку та поставлених цілей його кредитна політика може бути: агресивною, консервативною та помірною. Основною метою агресивної кредитної політики є отримання максимальної прибутковості у поєднанні з високим рівнем ризику. Відсоткова ставка за високо ризиковими кредитами, як відомо, завжди вище середніх відсоткових ставок. Відповідно до обраної кредитної політики банком встановлюється граничний рівень кредитного ризику за кредитним портфелем [32].

Слід зазначити, що наступний розрахунок показників буде проводитися для кожної кредитної політики банку, проте у нашому випадку межі ризику будуть перебувати в інтервалі (0,2;3,2).

Наприклад, при агресивній політики банку візьмемо рівень ризику 3,1%.

З урахуванням даного значення ризику розрахуємо частки елементів кредитного портфеля, вирішивши систему рівнянь:

$$\begin{cases} 3,2d_1 + 0,2d_2 = 3,1 \\ d_1 + d_2 = 1 \end{cases}$$

$$\begin{cases} 3,2 - 3,2d_2 + 0,2d_2 = 3,1 \\ d_1 = 1 - d_2 \end{cases}$$

$$\begin{cases} -3,0d_2 = -0,1 \\ d_1 = 1 - d_2 \end{cases}$$

$$\begin{cases} d_2 = 0,03 \\ d_1 = 0,97 \end{cases}$$

Таким чином, якщо взяти за основу рівень ризику 2,5%, то кредитний портфель АТ «Райффайзен банк» матиме наступну структуру: 97% кредитного портфеля будуть становити коротко- та середньострокові кредити, тобто з терміном погашення до 5 років, а лише 3% це – довгострокові кредити з терміном погашення більше 5 років.

У даному випадку максимальна дохідність від обраної політики становитиме:

$$r_{max} = 13,50 \times 0,97 + 13,75 \times 0,03 = 13,095 + 0,4125 = 13,51\%.$$

Порівняно з агресивною, консервативна кредитна політика передбачає отримання стабільного доходу з максимальною надійністю. При цьому оптимальний кредитний портфель визначається за умови максимізації мінімальної рентабельності. Тобто за умов мінімального рівня ризику. Для розрахунку даної структури візьмемо рівень ризику у розмірі 0,3%:

$$\begin{cases} 3,2d_1 + 0,2d_2 = 0,3 \\ d_1 + d_2 = 1 \end{cases}$$

$$\begin{cases} 3,2 - 3,2d_2 + 0,2d_2 = 0,3 \\ d_1 = 1 - d_2 \end{cases}$$

$$\begin{cases} -3,0d_2 = -2,9 \\ d_1 = 1 - d_2 \end{cases}$$

$$\begin{cases} d_2 = 0,96 \\ d_1 = 0,04 \end{cases}$$

Максимальна дохідність при консервативній політиці становитиме :

$$r_{max} = 9,70 \times 0,04 + 13,55 \times 0,96 = 0,388 + 13,008 = 13,40\%.$$

Отже, якщо банк обирає консервативну кредитну політику, то структура кредитного портфеля виглядатиме наступним чином: частка кредитів з терміном погашення до 5 років складатиме 4%, а довгострокових кредитів 96%. При такій структурі дохідність портфеля складає 13,40%.

Якщо основним завдання банку є дотримання оптимального співвідношення між ризиковістю та дохідністю кредитних операцій, то у такому випадку розробляється помірна кредитна політика, яка забезпечить банку стабільний, середній дохід при середньому рівні ризику. Максимальне значення ризику в даному прикладі пропонуємо встановити в розмірі 1,7%.

$$\begin{cases} 3,2d_1 + 0,2d_2 = 1,7 \\ d_1 + d_2 = 1 \end{cases}$$

$$\begin{cases} 3,2 - 3,2d_2 + 0,2d_2 = 1,7 \\ d_1 = 1 - d_2 \end{cases}$$

$$\begin{cases} -3,0d_2 = -1,5 \\ d_1 = 1 - d_2 \end{cases}$$

$$\begin{cases} d_2 = 0,5 \\ d_1 = 0,5 \end{cases}$$

Максимальна дохідність за кредитним портфелем при помірній кредитній політиці становить:

$$r_{max} = 11,60 \times 0,5 + 13,65 \times 0,5 = 5,8 + 6,825 = 12,63\%.$$

У даному випадку кредитний портфель банку ділиться навпіл, і як наслідок рівень дохідності найменший з-посеред можливих, а саме 12,63%. Даний показник може буде збільшений за рахунок, по-перше, більшої маржі, що закладається банком для коротко- та середньострокових кредитів, або, по-друге, при виборі більш диференційованого підходу щодо кредитної політики банку.

На основі даних моделей можна зробити висновок, що не існує єдиної та досконалої структури кредитного портфеля банку. Більшою мірою вона залежить від кредитної політики, яка обирається керівництвом в залежності від цілей банку, завдань та стратегії. Проте, у будь-якому випадку, кожна кредитна політика повинна враховувати наступні показники:

- вплив макроекономічних факторів на кредитний портфель (фінансово-економічний стан країни, курси валют, непрогнозовані економічні кризи, тощо);
- дотримання оптимального співвідношення між ризиками, які приймає на себе банк задля отримання відповідної кількості доходів;
- можливість диверсифікації кредитного портфеля;
- шляхи щодо подолання непередбачуваних подій внаслідок яких є ймовірність збільшення частки NPL.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На основі проведеного дослідження ми можемо зробити такі висновки:

1. Процес управління дохідністю та ризиковістю кредитного портфеля банку завжди потребує вдосконалення, оскільки всі фактори, що на нього впливають, мають тенденцію до змін: це і види кредитів, які надає банк, і зміна нормативів, які встановлюються регулятором стосовно процесу кредитування, а також зміни якісних і кількісних характеристик самих позичальників. Процес управління кредитним портфелем потребує постійного контролю за його структурою та якісним складом. Дотримуючись оптимального співвідношення між дохідністю та ризиком, банк вимушений обмежувати норму прибутку, тим самим не наражаючи себе на зайвий ризик та у подальшому кошти вкладників, фінансуючи сумнівні (хоча і прибуткові) проекти.

2. За результатами проведеного аналізу частка кредитів АТ «Райффайзен Банк» до кінця 2019 року демонструвала постійне зростання (на 5,57% за 2017 р. і на 8,30% за 2018 р.). У наступних періодах ми бачимо поступове зниження питомої ваги кредитів у активах банку (на 6,68% за 2019 р. і на 14,56% за 2020 р.). У цілому кредитування клієнтів посідає вагоме місце в діяльності АТ «Райффайзен Банк», оскільки займає близько 50% обсягів активів банку (найбільший показник у 2018 р., а саме 63,8%).

3. Юридичні особи – є основним сегментом кредитування у АТ «Райффайзен Банк». Найбільша активність банку у видачі кредитів юридичним особам припадає на 2018 рік та темп приросту порівняно з попереднім роком складає 22,66%. У наступному році спостерігається поступове збільшення обсягу кредитів, що були надані малим та мікро-підприємствам, оскільки темпи приросту складають 11,03% та 42,95% відповідно. Основний сегмент клієнтів малих та мікро-підприємств - агробізнес. У 2020 році було надано таким клієнтам майже 600 млн грн

інвестиційних кредитів за зменшеною відсотковою ставкою у рамках партнерських програм.

4. На основі факторного аналізу можна зробити висновок, що обсяги сформованих резервів під можливі кредитні ризики щороку зменшуються внаслідок більш ліквідного та якісного забезпечення, яке банк отримує від позичальників у якості заставодержателя. Але, на жаль, позитивні зрушення у складі кредитного портфеля не супроводжувалися очікуваним зростанням дохідності, адже спочатку відбулося її збільшення до 0,17 у 2019 році на 0,01, проте вже наступного року даний показник зменшився до 0,16.

5. Показник рентабельності кредитних операцій з 2017 до 2019 року мав тенденцію до зменшення. Але незважаючи на кризовий 2020 рік, він зріс на 0,39 порівняно з попереднім періодом. Це пояснюється тим, що процентні витрати зменшились на 0,56 млрд грн та склали 2,2 млрд грн.

6. На основі аналізу процентних ставок по кредитах і депозитам АТ «Райффайзен Банк» можна зробити висновок про те, що банк кредитує клієнтів дорожче, ніж це роблять інші українські банки, тому прибуток АТ «Райффайзен Банк» від кредитування є більшим. А також залучає ресурси дешевше (особливо залучення коштів від юридичних осіб) ніж це роблять його конкуренти.

7. На даний момент не існує єдиної та доскональної структури кредитного портфеля банку. Більшою мірою вона залежить від кредитної політики, яка обирається керівництвом в залежності від цілей банку, завдань та стратегії.

8. Із настанням пандемії COVID-19 відбулися зміни у процесі управління дохідністю та ризиками кредитного портфеля. Банкам радять переглянути попередні заборони щодо надання кредитів безробітним, під час визначення рейтингу фізичної особи враховувати його місце роботи, аби мати розуміння про те, чи може позичальник працювати дистанційно, тим самим отримувати заробітну плату й погашати свою заборгованість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Івасів Б.С. Гроші та кредит : підручник. Київ : КНЕУ, 2001. 404 с.
2. Болгар Т. М. Проблеми процесу прозорості саморозкриття банківської інформації. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. 2011. № 33. С. 15–21.
3. Бугель Ю. В. Аналіз якості структури кредитного портфеля комерційних банків в ринкових умовах господарювання. Економічна думка. 2011. № 11. С. 51–57.
4. Вовк В. М. Кредитування і контроль : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 463 с.
5. Примостка Л. О. Методичні аспекти аналізу ефективності управління портфелями комерційних банків. Банківська справа. 2010. № 1. С. 27–31.
6. Бондаренко Л. К. Поняття кредитного портфеля комерційного банку і критерії його конкурентоспроможності. Вісник Національного Банку України, 2008. № 3. С. 31 – 33.
7. Вовчак О.Д. Кредит і банківська справа : підручник. Київ : Знання, 2008. 564 с.
8. Кириченко О.А., Гіленко І.В. Банківський менеджмент: навч. посіб. Київ : Основи, 2006. 671 с.
9. Дзюблюк О.В., Прийдун Л.М. Кредитний ризик і ефективність діяльності банку : монографія. Тернопіль : ФОП Паляниця В.А., 2015. 295 с.
10. Омельченко. Л. С., Кравченко Т. Д. Синдиковане кредитування як інноваційний фінансовий інструмент для комерційних банків України Theoretical Aspects of Economics and Intellectual Property: зб. наук. праць / ДВНЗ «ПДТУ». 2018. Вип. 17. С. 249–255.
11. Онищенко В.О., Волкова Н.І. Методи управління кредитним портфелем банку. Економіка і регіон. 2014. №5. С. 3–9.
12. Інформація про АТ «Райффайзен Банк» URL: <https://raiffeisen.ua/about/info> (дата звернення 22.08.2021).

13. Фінансова звітність згідно з МСФЗ АТ «Райффайзен Банк» за 2016 - 2020 роки. URL: <https://raiffeisen.ua/documents> (дата звернення 22.08.2021)
14. Сіухіна К. М Факторний аналіз резервів під можливі втрати за кредитними операціями з клієнтами. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2017. № 12. С. 115 – 120.
15. Герасимович А.М., Алексеєнко М. Д., Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності : підручник. Київ, 2004. 599 с.
16. Рогожнікова Н.В. Основні тенденції та особливості кредитної політики комерційних банків Вісник університету банківської справи Національного банку України. 2013. № 2(17). С. 45-49.
17. Островська Н.Л. Роль кредитної політики в оцінці ефективності кредитної діяльності банку. Економічні науки. Серія : Облік і фінанси. 2017. Вип. 14. С. 78-90.
18. Статистика фінансових ринків. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms> (дата звернення 18.08.2021)
19. Волкова Н.І. Модель оцінювання кредитного портфеля банку. Економіка і регіон. 2015. № 1 (50). С. 11-17
20. С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. Банківська енциклопедія : Київ : Центр наукових досліджень Національного банку України, 2011. 504 с.
21. Бюро кредитних історій URL : <http://ubki.ua> (дата звернення 15.10.2021).
22. Прокопенко В.Ю. Бюро кредитних історій: еволюція, становлення та розвиток можливостей. Проблеми економіки. 2010. № 4. С. 104
23. Credit risk in 2021: Prepare for more unknowns URL: <https://www.bloomberg.com/professional/blog/credit-risk-in-2021-prepare-for-more-unknowns/> (дата звернення: 15.10.2021).

24. Credit Risk Management in a post-COVID-19 world URL: <https://www2.deloitte.com/au/en/blog/covid19-blog/2020/credit-risk-management-post-covid-19-world.html#> (дата звернення: 15.10.2021).

25. Credit risk: Acting now paves the way for sound resilience later URL: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/blog/2021/html/ssm.blog210719~eaa6927766.en.html> (дата звернення: 15.10.2021).

26. Національний банк удосконалив підходи до оцінки кредитного ризику за спеціалізованими видами кредитування URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-udoskonaliiv-pidhodi-do-otsinki-kreditnogo-riziku-za-spetsializovanimi-vidami-kredituvannya> (дата звернення: 15.10.2021).

27. Менші прибутки та списані кредити: як банки пережили турбулентний 2020-й URL: <https://voxukraine.org/menshi-pributki-ta-spisani-krediti-yak-banki-perezihili-turbulentnij-2020-j/> (дата звернення: 15.10.2021).

28. Rate cuts during COVID-19: How do they impact you? URL: <https://www.usbank.com/financialiq/manage-your-household/home-ownership/rate-cuts-how-do-they-impact-you.html> (дата звернення: 16.10.2021).

29. Доценко О.Ю., Єрмошкіна О.В., Чепішко А. Р. Обґрунтування управлінських рішень щодо оптимальної структури кредитного портфелю банку. Scientific Collection «Interconf». № 1 (37). С. 249-255

30. Соляр В. В. Кредит в умовах модернізації діяльності банків: монографія: Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2019. 233 с.

31. Колодізев О.М., Буряк В.С. Оптимізація кредитного портфеля банку за критеріями прибутковості, ризику та ліквідності. Економіка і регіон. 2015. № 6 (56). С. 19-27

32. Онищак, Н. М. Теоретичні підходи до формування кредитної політики та кредитного портфеля комерційного банку в сучасних умовах Економіка. 2009. № 27. С. 206-210.

ДОДАТКИ

Додаток А

Обсяг кредитів у загальному складі активів АТ «Райффайзен Банк» у 2017-2020 р.р. станом на 31.12. *

Показники	Питома вага, %					Відносне відхилення, %			
	2016	2017	2018	2019	2020	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019
Грошові кошти та їх еквіваленти	18,38	15,53	14,13	16,36	14,69	-2,85	-1,40	2,22	-1,66
Торгові цінні папери	1,44	1,70	0,94	0,95	4,18	0,26	-0,76	0,01	3,23
Заборгованість кредитних установ	18,16	12,12	10,41	12,29	23,88	-6,04	-1,71	1,88	11,59
Кредити клієнтам	50,01	55,57	63,88	57,20	42,64	5,57	8,30	-6,68	-14,56
Активи призначені для продажу	0,10	0,08	0,03	0,01	0,01	-0,01	-0,06	-0,01	-0,01
Інвестиційні ЦП (за СВ, через прибуток або збиток)	3,74	8,64	0,00	0,00	0,00	4,90	-8,64	0,00	0,00
Інвестиційні ЦП (за СВ, через інший сукупний дохід)	0,00	0,00	4,71	4,31	7,51	0,00	4,71	-0,40	3,19
Інвестиційні ЦП (за амортизованою собівартістю)	0,00	0,00	0,00	1,91	2,10	0,00	0,00	1,91	0,19
Інвестиції в дочірні підприємства	0,09	0,07	0,07	0,06	0,05	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01
Інвестиційна нерухомість	0,23	0,18	0,14	0,10	0,08	-0,04	-0,05	-0,03	-0,02
Основні засоби	3,52	3,07	3,18	3,77	2,92	-0,45	0,11	0,59	-0,85
Нематеріальні активи	0,68	0,62	0,59	0,78	0,83	-0,07	-0,02	0,18	0,05
Поточні активи з податку на прибуток	0,67	0,81	0,00	0,00	0,00	0,14	-0,81	0,00	0,00
Відстрочені активи з податку на прибуток	1,33	0,05	0,06	0,00	0,00	-1,28	0,01	-0,06	0,00
Інші активи	1,65	1,55	1,86	2,26	1,11	-0,10	0,31	0,39	-1,14
АКТИВІВ ВСЬОГО	100	100	100	100	100	-	-	-	-

*Примітка: складено автором на основі [13].

Додаток Б

Зміни та темпи приросту обсягів кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк» у 2017-2020 р.р. станом на 31.12. *

№	Показники	Абсолютна зміна, тис грн				Темп приросту, %			
		2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018	2019/ 2020	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019
1.	Фізичні особи	-8 622 012	-926 893	111 683	-199 577	-52,42	-11,85	1,62	-2,85
2.	Всього ЮО	-1 165 529	8 162 827	-713 089	-2 497 197	-3,13	22,66	-1,61	-5,74
2.1	Великі підприємства	-5 842	6 656 743	-2 097 486	-1 902 158	-0,02	21,01	-5,47	-5,25
2.2	Малі підприємства	-729 751	723 147	388 921	-135 884	-20,65	25,79	11,03	-3,47
2.3	Мікро-підприємства	-429 936	782 937	995 476	-459 155	-21,88	51,00	42,95	-13,86
3	Резерви	18 628 243	2 748 432	1 259 747	1 049 594	-72,67	-39,22	-29,58	-35,00
4	Всього кредитів	8 840 702	9 984 366	658 341	-1 647 180	31,57	27,10	1,41	-3,47

*Примітка: складено автором на основі [13].

Система показників аналізу кредитного портфеля банку *

Показники	Формула	Динаміка показника		
		усього	у тому числі за рахунком:	
			чисельника	знаменника
1	2	3	4	5
1. Загальний стан кредитного портфеля				
1. Обсяг кредитного портфеля (КП)	КП	<ul style="list-style-type: none"> Темп зростання ($T_{зр}$) = $\frac{КП_1}{КП_0} \times 100$ Темп приросту ($T_{пр}$) = $\frac{\Delta КП}{КП_0} \times 100$ 	-	-
2. Питома вага кредитного портфеля в активах банку	$K^1 = \frac{\overline{КП}}{A}$	$\Delta K^1 = K^1 - K^0 = \frac{K_1}{A_1} - \frac{K_0}{A_0}$	$\Delta K^1_{(КП)} = \frac{КП_1 - КП_0}{A_1}$	$\Delta K^1_{(A)} = \frac{КП_0}{A_1} - \frac{КП_0}{A_0}$
2. Характеристика кредитного портфеля з погляду кредитного ризику				
3. Співвідношення власного капіталу банку та кредитного портфеля	$K^2 = \frac{ВК}{КП}$	$\Delta K^2 = K^2 - K^0$	$\Delta K^2_{(ВК)} = \frac{ВК_1 - ВК_0}{КП_1}$	$\Delta K^2_{(КП)} = \frac{ВК_0}{КП_1} - \frac{ВК_0}{КП_0}$
4. Коефіцієнт покриття кредитів статутним капіталом банку	$K^3 = \frac{СК}{КП}$	$\Delta K^3 = K^3 - K^0$	$\Delta K^3_{(СК)} = \frac{СК_1 - СК_0}{КП_1}$	$\Delta K^3_{(КП)} = \frac{СК_0}{КП_1} - \frac{СК_0}{КП_0}$
5. Частка своєчасно несплачених кредитів за процентами та основною сумою ($КР_{пр}$) в обсязі кредитного портфеля	$K^4 = \frac{КР_{пр}}{КП}$	$\Delta K^4 = K^4 - K^0$	$\Delta K^4_{(КР_{пр})} = \frac{КР_{пр1} - КР_{пр0}}{КП_1}$	$\Delta K^4_{(КП)} = \frac{КР_{пр0}}{КП_1} - \frac{КР_{пр0}}{КП_0}$
6. Коефіцієнт збитковості	$K^5 = \frac{ЗБ}{КП}$	$\Delta K^5 = K^5 - K^0$	$\Delta K^5_{(ЗБ)} = \frac{ЗБ_1 - ЗБ_0}{КП_1}$	$\Delta K^5_{(КП)} = \frac{ЗБ_0}{КП_1} - \frac{ЗБ_0}{КП_0}$

Продовження додатку В

Показники	Формула	Динаміка показника		
		усього	у тому числі за рахунок:	
			чисельника	знаменника
1	2	3	4	5
3. Аналіз кредитного портфеля з погляду захисту від можливих втрат				
7. Коефіцієнт забезпеченості втрат за позиками (В)	$K^6 = \frac{B}{KP}$	$K^6 = K_1^6 - K_0^6$	$\Delta K^6_{(B)} = \frac{B_1 - B_0}{KP_1}$	$\Delta K^6_{(KP)} = \frac{B_0}{KP_1} - \frac{B_0}{KP_0}$
8. Коефіцієнт забезпеченості витрат за рахунок резервів банку на покриття збитків (PЗ)	$K^7 = \frac{PЗ}{KP}$	$K^7 = K_1^7 - K_0^7$	$\Delta K^7_{(PЗ)} = \frac{PЗ_1 - PЗ_0}{KP_1}$	$\Delta K^7_{(KP)} = \frac{PЗ_0}{KP_1} - \frac{PЗ_0}{KP_0}$
4. Характеристика кредитного портфеля з погляду дохідності				
9. Рентабельність кредитних операцій	$K^8 = \frac{D_{кр}}{B_{кр}}$	$K^8 = K_1^8 - K_0^8$	$\Delta K^8_{(D_{кр})} = \frac{D_{кр1} - D_{кр0}}{B_{кр1}}$	$\Delta K^8_{(B_{кр})} = \frac{D_{кр0}}{B_{кр1}} - \frac{D_{кр0}}{B_{кр0}}$
10. Дохідність кредитного портфеля	$K^9 = \frac{D_{кр}}{KP}$	$K^9 = K_1^9 - K_0^9$	$\Delta K^9_{(D_{кр})} = \frac{D_{кр1} - D_{кр0}}{KP_1}$	$\Delta K^9_{(KP)} = \frac{D_{кр0}}{KP_1} - \frac{D_{кр0}}{KP_0}$

* Примітка: складено автором на основі [15].

**Факторний аналіз кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк» у 2016 –
2017 р.р. станом на 31.12 ***

Показники	2016	2017	Динаміка показника		
			усього	у тому числі за рахунок:	
				чисельника	знаменника
1	2	3	4	5	6
1. Загальний стан кредитного портфеля					
1. Частка кредитного портфеля в активах банку	0,50	0,56	0,06	0,13	-0,07
2. Оцінка ризику кредитного портфеля					
2. Коефіцієнт співвідношення ВК та кредитного портфеля	0,36	0,30	-0,06	0,02	-0,08
3. Аналіз кредитного портфеля з погляду захисту від можливих втрат					
3. Коефіцієнт забезпеченості втрат за рахунок резервів банку на покриття збитків	0,48	0,16	-0,32	-0,43	0,11
4. Оцінка дохідності кредитного портфеля					
4. Дохідність кредитного портфеля	0,18	0,15	-0,03	0,01	-0,04

* Примітка: складено автором на основі [13].

**Факторний аналіз кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк» у 2017 –
2018 р.р. станом на 31.12 ***

Показники	2017	2018	Динаміка показника		
			усього	у тому числі за рахунок:	
				чисельника	знаменника
1	2	3	4	5	6
1. Загальний стан кредитного портфеля					
1. Частка кредитного портфеля в активах банку	0,56	0,64	0,08	0,13	-0,05
2. Оцінка ризику кредитного портфеля					
2. Коефіцієнт співвідношення ВК та кредитного портфеля	0,30	0,25	-0,05	0,02	-0,06
3. Аналіз кредитного портфеля з погляду захисту від можливих втрат					
3. Коефіцієнт забезпеченості втрат за рахунок резервів банку на покриття збитків	0,16	0,08	-0,08	-0,06	-0,02
4. Оцінка дохідності кредитного портфеля					
4. Дохідність кредитного портфеля	0,15	0,16	0,01	0,04	-0,03

* Примітка: складено автором на основі [13].